

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ברכות

פרקים ד-ה: תפילה

סוגיה סא: חיוב אמירת קדיש, קדושה ומודים

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

© כל הזכויות שמורות למחבר

סוגיה סא: חיוב אמירת קדיש, קדושה ומודים

**

רקע

להשלמת דין תפילה בציבור נעסוק בסוגיה נוספת. סוגיה זו עוסקת בחיוב אמירת קדיש, קדושה ומודים, אך מדברי הגמ' והראשונים בסוגיה מתחדשים גם גברי חיוב תפילה בציבור, חיוב עניית אמן על ברכות הא-ל הקדוש ושומע תפילה, אמירת "מודים דרבנן", אמירת קדושה ביחיד ושומע כעונה בקדיש וקדושה.

מקורות

א. גמ' כא: "אמר רב הונא הנכנס לבית הכנסת ומצא צבור... ולית הלכתא כותיה"

ב. תוס' ד"ה עד, אין

רי"ף יג. יג: "אמר רב הונא הנכנס לבית הכנסת ומצא... בהדי שליח צבור שפיר דמי"

תלמידי רבינו יונה ד"ה במאי, ומנהגו, בכל, על, ועני

רא"ש סי' יח-כ

ריטב"א ד"ה במאי קא מיפלגי

מאירי ד"ה מי שנכנס לבית הכנסת, יש מי שאומר, מי שמצא

ג. רמב"ם הל' תפילה פ"י הט"ז

ד. מגן אברהם סי' קט סק"ב, "ואם בא סמוך לקדיש..."

פרי מגדים סי' קט, אשל אברהם סק"ב, "עוד כתב המגן אברהם..."

שו"ת אגרות משה חלק או"ח ג סימן ד

ה. שו"ע סי' קט, משנה ברורה ס"ק א, ד; ביאור הלכה ד"ה הנכנס, לקדושה

ריטב"א ד"ה במאי קא מיפלגי

במאי קא מיפלגי רב הונא סבר יחיד אומר קדוש וכו'. כלומר רב הונא שלא חשש אלא למודים אבל שמא יאמר החזן קדושה בעוד שהוא מתפלל לא חשש, משום דסבירא ליה דיחיד המתפלל בתוך צבור יכול לומר קדושה בתוך התפלה ונמצא שלא הפסיד כלום. אבל מודים דרבנן דאינו יכול לומר אלא עם הצבור, הזהיר שלא יתחיל בענין שלא יכול לומר מודים עם הצבור.

מאירי ד"ה מי שנכנס לבית הכנסת, יש מי שאומר, מי שמצא מי שנכנס לבית הכנסת ומצא צבור שמתפללים: אם יכול להתחיל תפלתו ולגמור עד שלא יגיע שליח צבור לקדוש - יתפלל, ואם לאו - אל יתפלל עד שיגיע שליח צבור לקדוש ויאמר קדושה עם הצבור, מפני שהיחיד אינו אומר קדוש בתפלת עצמו וצריך לו להשתדל לאמרו עם הצבור. שמא תאמר יתפלל ויפסיק לקדוש, אינו רשאי, שאין מפסיקין בתפלה לא לקדושה ולא לקדיש ולא לברכו ולא למודים ולא לשום דבר. ומכל מקום גאוני הראשונים כתבו שאם מתחיל בתפלתו עם שליח צבור וקורא עמו מלה מלה עד שמגיע לקדוש, עונה, ואין זה נקרא הפסקה. וגדולי המפרשים

מוסיפים בדבריהם שאף נסח הקדושה, רצוני לומר כתר יתנו וכו' או איזה נסח שיאמר, הוא צריך לאומרו מלה מלה שיראה לגמרי כעושה עצמו טפל לתפלת החזן. ויש מי שאומר שאינו צריך, אלא שיתחיל וימתין אחר מחיה המתים עד שיגיע ש"צ לשם ויענה עמו. ומכל מקום היה עומד בשאר מקומות של תפלה כשהגיע ש"צ לקדוש, אינו מפסיק אלא שותק, ויוצא ידי שתיהן, שהרי שומע כעונה. ויש חולקין לומר שלא לשתוק, ואין הדברים נראים. וברכות קריאת שמע כבר ביארנו שמפסיקין בהם לקדושה ולקדיש על הצדדים שהזכרנו בפרק היה קורא.

יש מי שאומר שדין מודים ודין קדוש שוים בענין זה, ומי שנכנס לבית הכנסת ומצא צבור שמתפללים: אם יכול להתחיל ולגמור עד שיגיע ש"צ למודים ויכרע עם הצבור - יתחיל, ואם לאו - לא יתחיל. ואף על פי שהיחיד אומר מודים, מכל מקום כל שהכל כורעין והוא אינו כורע זילא מילתא. ואין הדברים נראים. ואין לחוש אלא לקדוש אבל לא למודים ולא לקדיש ולא לברכו.

מי שמצא שליח צבור שמתחיל תפלת המנחה בקול רם, וזה מתחיל בתפלת ערבית וקורא עמו מלה מלה - יש אומר שאין זה מפסיק לקדוש, שלא התירו אלא בתפלה ששליח צבור אומר בה קדוש, אפילו היה ש"צ מתחיל בתפלת יוצר וזה בתפלת מוסף יש שמפקקים בזה הואיל ואין זו אותה תפלה בעצמה ש"צ מתפלל, ויש חולקין לומר שמפסיק ואומר קדושה רבה עם ש"צ אף על פי שתפלת היוצר אין בו קדושה רבה, ואין בידינו להכריע.

מגן אברהם אורח חיים סימן קט"ב, "ואם בא סמוך לקדיש...".
ואם בא סמוך לקדיש ואם יתפלל תכף יבטל אמן יהא שמייה רבא ואם ימתין עד אחר קדיש לא יוכל להתפלל ערבית עם הציבור, נראה לי תפלת צבור עדיפא. ועוד נראה לי, דאם בא סמוך לקדושה ואם יתחיל מיד לא יוכל לומר קדושה ואם יתחיל אחר קדושה לא יוכל לומר מודים ואם ימתין עד אחר מודים יהיה השעה עוברת, נראה לי דיתחיל אחר קדושה, דמוטב לומר קדושה עם הצבור. ואף על גב דבקדושה פליגי ובמודים כולי עלמא מודו היינו משום דסבירא להו דיחיד אומר קדושה, אבל לדין דקיימא לן אין היחיד אומר קדושה - קדושה עדיפא, ועוד דמודים אפשר לשחות באמצע הברכה.

פרי מגדים אשל אברהם סימן קט"ב, "עוד כתב המג"א...".
עוד כתב המגן אברהם ב' דינים. א' תפלת הציבור עדיף מאמן יהא שמייה רבא, ולכאורה קשה הא כאן מבואר דאמן יהא שמייה רבא עדיף מתפלת הציבור. וצריך לומר דכאן לא הוה ממש תפלת הציבור, דבא באמצע, מה שאין כן כשמכוין עמהם, ודוחק. ואליה רבה אות ד' הקשה דהא בסי' ס"ו יש אומרים דאמן יהא שמייה רבא עדיף מסמך גאולה (בב"י שם) ומסמך עדיף מתפלת הציבור כבסי' קי"א, ואף [ד]לדין בסי' ס"ו סעי' ט' גאולה עדיף, מכל מקום ממה דעדיף אמן יהא שמייה רבא מתפלת הציבור אין חולק. ודין הב' דקדושה עדיף ממודים זה אמת ויציב וכמו שכתבתי בט"ז [אות א], ולא תימא דרב הונא פליגי אקדושה ובמודים לא פליגי ר' יהושע בן לוי, לזה אמר דהטעם דרב הונא סובר יחיד אומר קדושה ולדין נהפוך הוא, והעד דהרמב"ם השמיט מודים. עיין מה שכתבתי בט"ז אות א'.

שו"ת אגרות משה חלק א"ח ג סימן ד

ובדבר אחד שלא הספיק להתחיל התפלה בשוה עם הצבור אלא באמצע אם נחשבה תפלתו כתפלה בצבור, הנה לעניות דעתי היה פשוט דנחשבה כמתפלל עם הצבור, דהא אף כשהתחילו הצבור להתפלל בשוה נמי הא אין מתפללים תפלה אחת אלא זה עומד באתה קדוש וזה ברפאנו וזה בעל

הצדיקים וגם אין גומרין כאחת ויש שמאריכין עד שרוב התפלה מתפללין אחר שכבר ליכא עשרה מתפללין, ואם כן מאי שנא תחלת התפלה מאמצעה וסופה. אבל הפרי מגדים באשל אברהם סימן ק"ט סק"ב על הא דכתב המגן אברהם תפלת צבור עדיפא מענייתא אמן יהא שמיה רבא, הוקשה לו מהא דאם אינו יכול לגמור כשיתחיל להתפלל כשבא ומצא צבור מתפללין קודם קדושה וקודם קדיש אל יתפלל עם הצבור, [ו]תירץ דכאן לא הוה ממש תפלת הצבור דבא באמצע מה שאין כן כשמכוין עמהם, הרי סובר דאין תפלה עם הצבור ממש אלא כשהתחיל בשוה עם הצבור. אבל הוא תמוה דמאי שנא תחלתו מסופו, ולפרש מה שכתב מכוין עמהם שהוא להתחיל וגם לגמור בשוה כמעט שאינו מן המציאות. ואולי סובר שתלוי ברוב תפלתו שתהיה עם הצבור, אך אם כן לא יתירץ קושיתו כל כך, דאפשר גם בבא באמצע שתהיה רוב תפלתו עם הצבור. וקושיתו הא יש לפרש באופן שלא יכול להתפלל עם הצבור כלל, וגם אולי יש לפרש טעם המגן אברהם שעדיפא תפלת הצבור מאמן יהא שמיה רבא באופן שיתבטל שתי תפלות מנחה ומעריב שלא בצבור. ובכל אופן הא גם הפרי מגדים מודה דגם זה נחשב תפלה בצבור אך שלא כמתחלת התפלה, שלכן אם אינו יכול להתחיל בשוה יש לו על כל פנים להשתדל להתחיל בזמן שעדיין הצבור מתפללין אף לדידה, וכל שכן שיותר מסתבר שהוא בדין תפלה בצבור ממש.

הסבר הסוגיה

אמר רב הונא: הנכנס לבית הכנסת ומצא צבור שמתפללין, אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע שליח צבור למודים - יתפלל, ואם לאו - אל יתפלל. רבי יהושע בן לוי אמר: אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע שליח צבור לקדושה - יתפלל, ואם לאו - אל יתפלל. [גמ' כא:]

מהגמ' משמע, שגם רב הונא וגם רבי יהושע בן לוי מסכימים שחובה לומר קדושה וחובה לומר מודים, ולכן אסור להתחיל להתפלל אם תפילה זו עלולה לגרום להפסד. המחלוקת שלהם היא אם יחיד אומר קדושה. רב הונא סובר שיחיד אומר קדושה בתפילתו, ולכן אינו חייב לחכות עד לאחר שהציבור יאמרו קדושה, ורבי יהושע בן לוי סובר שיחיד אינו אומר קדושה, ולכן חייב להמתין בתפילתו עד אחר שהציבור יאמרו קדושה.

נחלקו הראשונים בהסבר שיטתו של רב הונא שיחיד אומר קדושה:

רש"י [ד"ה רב הונא סבר] מבאר: "יחיד המתפלל עם הציבור אומר קדוש", יחיד המתפלל בביתו אינו יכול לומר קדושה, ורק כשיש עשרה שמתפללים ביחד, כל יחיד אומר קדושה בתפילת היחיד שלו¹. אמנם מתלמידי רבינו יונה [יג. ד"ה במאין משמע, שהם מפרשים את דברי רב הונא כמשמעם, שכל יחיד המתפלל אומר קדושה בברכת הא-ל הקדוש.

נחלקו הראשונים בהסבר החיוב לומר "מודים" עם הציבור:

¹ תוס' [ד"ה אין] מדגישים שמחלוקת רב הונא ורבי יהושע בן לוי היא רק כשהיחיד אומר קדושה לבדו, אך כשיחיד מתפלל ביחד עם שליח הציבור, יכול לענות לקדושה בתוך ברכת "הא-ל הקדוש". על פי דברים אלו פוסק הרי"ף [יג:] שאין צורך להמתין עד לאחר אמירת קדושה, אלא יכול להתחיל בתפילתו עם שליח הציבור, ולענות קדושה בברכת "הא-ל הקדוש".

רש"י [ד"ה רב הונא סבר] מפרש: "אף על פי שיחיד אומר מודים, אם אינו אומר עם הצבור - הרואה כולם כורעים והוא אינו כורע, נראה ככופר במי שחבריו משתחוין לו". אין חיוב לומר מודים עם הציבור, אך צריך לסיים תפילתו לפני שהציבור אומר מודים, כדי שלא ייראה ככופר במי שהציבור משתחוים לו.

תלמידי רבינו יונה [יג. ד"ה במאי] מתנסחים בדרך אחרת: "אבל מודים אינו יכול לאומרה אלא עם הצבור, ולפיכך היה אומר שיזהר תחלה שלא יתחיל בענין שלא יוכל לומר מודים עם הצבור". דברי תלמידי רבינו יונה אינם ברורים, שהרי יחיד אומר מודים², ונראה שכונתם ל"מודים דרבנן", וכך מפורש בדברי הריטב"א [ד"ה במאי קא מיפלג].

מדבריהם עולה מחלוקת אם יש חיוב של אמירת "מודים דרבנן", רש"י סובר [וכך מפורש בתוס' ד"ה עד] שאין חיוב לומר "מודים דרבנן", ותלמידי רבינו יונה והריטב"א סוברים שיש חיוב לומר זאת.

הרי"ף [יג. מצטט את הגמ' במסכת סוטה [מ. כה מבואר שעיקר "מודים דרבנן" הוא "מודים אנחנו לך ה' א-להינו על שאנו מודים לך", ושאר ההודאות הן תוספות שהתוספו על ידי חכמים שונים. בברכת מודים אנו מודים על כך שה' א-להינו לעולם ועד, ועל כך שהוא דואג לנו בכל עת, ערב ובקר וצהרים. ב"מודים דרבנן" אנו מודים לקב"ה על שנתן לנו את הדעת להודות לו. תלמידי רבינו יונה והריטב"א סוברים שיש חיוב גמור להודות להקב"ה על כך שנתן לנו דעת להודות לו, רש"י ותוס' סוברים שמודים דרבנן אינו חיוב אלא תגובה להודאה של שליח הציבור - השומע את הודאת הש"ץ חייב להגיב ולהצטרף להודאה, אך מי שאינו שומע אינו חייב להודות הודאה זו³.

הרמב"ם [הל' תפילה פ"י הט"ז] פוסק שהנכנס לבית הכנסת ומצא ציבור מתפללים צריך להמתין לשמיעת קדושה, ואינו כותב שצריך להמתין לאמירת מודים. כך משמע גם מהרי"ף [יג. הפוסק להמתין לשליח ציבור, ולהתפלל עמו עד אחר קדושה, ואינו מתייחס לאמירת מודים עם הציבור, וכך מפורש במאירי [ד"ה יש מי שאומר]. מהמאירי משמע שהוא אינו גורס שצריך להמתין למודים, אלא רק שצריך להמתין לקדושה, אך ברי"ף מפורש שהוא גורס גרסה זו, ואם כך קשה מדוע אינו פוסקה להלכה? מסביר הפרי מגדים [סי' קט משבצות זהב אות א], שלדעת הרי"ף והרמב"ם רב הונא ורבי יהושע בן לוי חולקים בתרתי, חולקים אם היחיד אומר קדושה, וחולקים אם מפסיקים למודים או רק לקדושה. הם פוסקים כרבי יהושע בן לוי שממתנינים לקדושה ואין ממתנינים למודים⁴.

² עיין חידושי אנשי שם [אות ב] המתקשה בדבריהם, ומפרשם כמכוונים לפירושו של רש"י.

³ בגמ' בסוטה "מודים דרבנן" אינו ברכה ואין אומרים בו מטבע של ברכה. הרא"ש [סי' כ] מביא את הירושלמי ש"מודים דרבנן" הוא ברכה וחותרים בו "בא"ה הא-ל ההודאות".

⁴ הגמ' אינה מתייחסת למחלוקת זו, מפני שברור שאמירת קדושה חשובה יותר מאמירת מודים. הגמ' מתייחסת רק לדעה המחודשת שממתנינים למודים ואין ממתנינים לקדושה.

הגמ' אינה דנה אם ממתנינים לקדיש ול"ברכו". המרדכי [אות סט-ע] מביא את דברי ר"י שממתנינים לקדיש, שהרי אינו גרוע מקדושה ומודים. דברי ר"י מבוססים על הגמ' שקדושת הקדיש נשגבה יותר מקדושת הקדושה, ולכן יש דעה שלמרות שאין מפסיקים באמצע תפילה לקדושה מפסיקים לקדיש. אמנם במאירי [ד"ה יש מי שאומר] מפורש שממתנינים לקדושה בלבד, ואין ממתנינים לא למודים, לא לקדיש ולא ל"ברכו". נראה להסביר שלדעת המאירי יש חילוק בין להפסיק לבין להמתין. קדושת הקדיש נשגבה יותר מקדושת הקדושה, ולכן החיוב להפסיק לקדיש גדול יותר מהחיוב להפסיק לקדושה. אך יש חיוב לומר קדושה ואין חיוב לומר קדיש, מפני שהקדיש נתקן כדי להפסיק בין חלקים שונים בתפילה, ואין עניין להמתין במיוחד כדי לשמעו.

תוס' [ד"ה עד] מביאים את שיטת הירושלמי [פ"ג ה"ב, פ"ד ה"ו] שכשם שממתנינים למודים ולקדושה כך צריכים להמתין גם לאמן של "הא-ל הקדוש" ולאמן של "שומע תפילה". חשיבותו של האמן של "הא-ל הקדוש" מובנת, אמן על קדושת השם מהווה דבר שבקדושה, ולכן הוא שונה משאר האמנים שאינם מתייחסים לקדושת השם, אך מהי החשיבות של האמן של ברכת "שומע תפילה"?

נראה לפרש שאמן זה אינו על הברכה אלא על תפילת הציבור. עיקר התפילה בימי החול היא בקשת צרכים, ולכן חובה להצטרף עם הציבור ולומר אמן בסיום ברכות הבקשה⁵.

עד כה עסקנו בחיוב לומר קדושה, מודים, קדיש ואמן, ודחיית התפילה כדי להפסיק לאומרם. במקרה שחיובים אלו מתנגשים בחיוב תפילה בציבור, נשאלת השאלה - האם אנו מעדיפים את התפילה בציבור או שמעדיפים את אמירתם? התשובה לשאלה זו תלויה בהסבר הגמ'. הגמ' אומרת שהנכנס לבית הכנסת ומצא ציבור מתפללים אינו מצטרף לתפילתם אלא ממתין לקדיש ולקדושה. ניתן להסביר גמ' זו באחת משלוש דרכים:

א. הנכנס לבית הכנסת ומצא צבור מתפללים, יכול להתפלל עמו ולקיים מצות תפילה בציבור, אך הגמ' פוסקת שלא יתפלל עמו, כיוון שאמירת מודים וקדושה עדיפה מתפילה בציבור.

⁵ הירושלמי אומר: "באי זה אמן אמרו? תרין אמוראין, חד אמר: באמן של האל הקדוש, וחד אמר: באמן של שומע תפילה אמר ר' פינחס ולא פליגי, מאן דמר באמן של האל הקדוש בשבת ומאן דמר בשומע תפילה בחול". הפוסקים [בית יוסף סי' סו סע' ב-ג ד"ה והא דכתב סמ"ק, רמ"א סי' קט סע' א] מבינים שבחול מפסיקים גם לאמן של "הא-ל הקדוש" וגם לאמן של "שומע תפילה", ובשבת שאין שומע תפילה, מפסיקים רק לאמן של "הא-ל הקדוש". איני יודע כיצד ליישב הסבר זה בדברי הירושלמי, שהרי "חד אמר באמן של שומע תפילה", זאת אומרת שמותר לו להתחיל להתפלל אם יודע שיפסיק לסיים עד שלא יתחיל ש"ץ ברכת "שומע תפילה", למרות שהוא לא יענה אמן לברכת "הא-ל הקדוש" שתהיה לפני כן. אולי ניתן להסביר שבשבת עיקר התפילה הוא ברכות השבח, ולכן מפסיקים לאמן של "הא-ל הקדוש", ועיקר התפילה בחול הוא ברכות הבקשה, ולכן מפסיקים רק לאמן של "שומע תפילה". אמנם בירושלמי נאמר שמדובר בתפילת מוסף, אך הרא"ש [סי' יח] אומר שאין לגרוס בירושלמי תפילת מוסף. גם אם לא משנים את הגרסה, כיוון שהתפללו בתפילת מוסף שמונה עשרה ברכות, ברכות הבקשה הן עיקר התפילה, ולכן מפסיקים רק לאמן של "שומע תפילה".

ב. הנכנס לבית הכנסת ומצא צבור מתפללים, כבר הפסיד מצות תפילה בציבור כיוון שלא התחיל תפילתו עם הציבור. הגמ' פוסקת שיעכב תפילתו, כדי שלא יפסיד גם קדושה ומודים, אך אם מגיע בתחילת תפילת הציבור, מתפלל עמו אף אם יפסיד אמירת קדושה ומודים.

ג. הנכנס לבית הכנסת ומצא צבור מתפללין, חייב לחכות לאחר קדושה ומודים כדי שלא יפסיד אמירתם, ואת חיוב תפילה בציבור הוא מקיים בכך שמתחיל תפילתו כשהש"ץ עדיין בתפילתו.

לפי כל אחת מהדרכים הללו, מתחדש חידוש בגדרי תפילה בציבור:

לפי הדרך הראשונה מתחדש, שאמירת קדושה ומודים עדיפה מתפילה בציבור. לפי הדרך השנייה מתחדש, שמקיימים מצות תפילה בציבור רק כשמתחילים עם הציבור.⁶ לפי הדרך השלישית מתחדש, שהמתפלל תפילתו בזמן שהשליח ציבור עומד בתפילתו - אפילו אם השליח ציבור בסוף תפילתו - מקיים מצות תפילה בציבור.

הפוסקים נחלקו בדיון זה. המגן אברהם [סי' קט סק"ב] סובר, שתפילה בציבור עדיפה מאמירת קדיש, קדושה ומודים, ומסביר הפרי מגדים [אשל אברהם סק"ב] שהמגן אברהם סובר כדרך השנייה, שאם אינו מתחיל עם הציבור "לא הוה ממש תפילת הציבור". מניסוחו של הפרי מגדים "שלא הוה ממש תפילת הציבור" נלמד שיש שני דינים בתפילה בציבור: א. תפילת הציבור - חובת האדם להיות שותף בתפילת הציבור. ב. תפילה בזמן שהציבור מתפללים - שעת תפילת הציבור היא "עת רצון" [לעיל ח.]. וחובה על האדם להתפלל את תפילתו הפרטית ב"עת רצון". כשמתחיל ביחד עם הציבור, תפילתו היא חלק מתפילת הציבור; כשאינו מתחיל ביחד עם הציבור, תפילתו אינה תפילת הציבור אלא תפילה בשעה שהציבור מתפללים. תפילה בציבור עדיפה מאמירת קדושה ומודים, ואמירת קדושה ומודים עדיפה על תפילה בשעה שהציבור מתפללים.

הפרי מגדים [מש"ז אות א] חולק על המגן אברהם, ומפרש כדרך הראשונה שאמירת קדיש וקדושה עדיפה מתפילה בציבור. מדבריו משמע שתפילה בציבור היא אף כשלא התחיל ביחד עם הציבור.⁷

ה"אשל אברהם" [להגרא"ד מבוטשאטש סי' נב] סובר שתפילה עם שליח הציבור נחשבת כתפילה במנין, וכך משמע גם מהחזון איש [או"ח סי' יט, ז]. שיטתם מסבירה היטב את "מנהגא דרבנן" שמביא הרי"ף [יג:]: בשם רב האי גאון. הם נהגו שהנכנס לבית הכנסת ומוצא ציבור שמתפללים, ממתין לשליח הציבור ומתחיל עמו את תפילתו ועונה קדושה עמו. כיוון שתפילה עם שליח הציבור היא תפילה בציבור, ראוי להמתין כדי לומר קדושה.

⁶ צריך להגדיר מה פירוש "להתחיל עם הציבור". קשה להעלות על הדעת שהמתחיל תפילת עמידה כמה שניות לאחר הציבור, מפסיד את מצות תפילה בציבור. סביר לומר, לדעה זו, שכיוון ששלוש הברכות הראשונות נחשבות כברכה אחת, המתחיל תפילתו כשהציבור עוסק בברכות הללו קיים מצות תפילה בציבור [ענין יביע אומר ח"ב סי' ז, ואשי ישראל פרק יב הע' יז-יט].

⁷ כך משמע ממה שכתב [אשל אברהם אות ב] שההסבר שלו בדברי המגן אברהם דחוק.

ה"אגרות משה" [או"ח ח"ג סי' ד] מעלה דרך רביעית בהסבר הסוגיה. הוא סובר, שהמצטרף לציבור בתפילתם, אף שלא התחיל עמו, מקיים מצות תפילה בציבור. לטענתו ניתן לפרש שתפילה בציבור עדיפה מאמירת קדושה, ודברי הגמ' ש"הנכנס לבית הכנסת ומצא צבור שמתפללין... אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע שליח צבור לקדושה יתפלל ואם לאו אל יתפלל" מתייחסים למקרה שמצא שרק חלק מהצבור עוד מתפללים. אם יש עשרה מתפללים, חייב להצטרף עמו כדי להתפלל בציבור, אך אם אין עשרה מתפללים, ממילא הפסיד תפילה בציבור, וחייב לחכות לקדושה ומודים.

סיכום

סוגייתנו עוסקת בחיוב אמירת דברים שבקדושה. המאירי מפרש שיש חיוב להמתין לאמירת קדושה בלבד, וכך משמע גם מהרמב"ם. רוב הראשונים סוברים שיש חיוב להמתין גם למודים, המרכזי סובר שיש חיוב להמתין גם לקדיש, ותוס' מביאים את שיטת הירושלמי שחייבים להפסיק גם לאמן של "הא-ל הקדוש" ולאמן של "שומע תפילה".

מסוגייתנו ניתן ללמוד גם על הגדרת תפילה בציבור, ונחלקו הפוסקים בפירושה. הפרי מגדים סובר שלדעת המגן אברהם תפילה בציבור היא רק כשמתחיל עם הציבור, והתחלה אחר הציבור אינה תפילה בציבור אלא תפילה בשעה שהציבור מתפללים. ר' משה פיינשטיין סובר, וכך משמע גם מהפרי מגדים, שהמתחיל בשעה שיש עשרה מתפללים נחשב מתפלל בציבור. האשל אברהם והחזון איש סוברים שאף תפילה בשעה ששליח הציבור מתפלל מוגדרת כתפילה בציבור.

הלכה

השו"ע [סי' קט סע' א] פוסק שצריך להמתין לקדיש, לקדושה ולמודים, והרמ"א מוסיף שצריך להמתין גם לאמן של "הא-ל הקדוש" ולאמן של "שומע תפילה".

המגן אברהם [סק"ב] פוסק שתפילה בציבור עדיפה מאמירת "אמן יהא שמיה רבא". הפרי מגדים [משבצות זהב אות א (מובא בביאור הלכה ד"ה לקדושה)] חולק על המגן אברהם, ומגדיר את סדר העדיפויות בדברים שבקדושה על פי הסדר הבא: 1. "אמן יהא שמיה רבא". 2. קדושה. 3. מודים. 4. "ברכו". 5. אמן של "הא-ל הקדוש" ושל "שומע תפילה". 6. שאר אמנים. הוא פוסק שאפילו אמן של "הא-ל הקדוש" ושל "שומע תפילה" עדיפים מתפילה בציבור. המשנה ברורה [סק"ד] פוסק ש"אמן יהא שמיה רבא" עדיף מתפילה בציבור, ובביאור הלכה [סע' א ד"ה לקדושה] מביא את פסק הפרי מגדים שאפילו אמן של "הא-ל הקדוש" ושל "שומע תפילה" עדיפים מתפילה בציבור [אך הוא מציין "שכתב שם באשל אברהם דצבור זה גרע במקצת מאחריני משום דבאמצע"].